

A NÉPLÉLEKTAN MINT TUDOMÁNY.

HA AZ EGYES tudományok történetét vizsgáljuk, úgy látjuk, hogy valamely «tudomány» tudomány volta egyike a leggyakoribb vitakérdéseknek. A sort Kant nyitja meg, amikor ismeretkritikáját azzal alapozza, hogy fölveti a kérdést: egyáltalán lehetséges-e a metafizika mint tudomány? A másik vitairány is az általános tudományelmélet kérdései közé tartozik, de egyúttal érinti az egyes tudományok körét is, mint helyi módszertani kérdés. Így a történetírás terén azt vitatjuk, hogy az események az exakt tudomány módszereivel eléggé megragadhatók-e, vagy a történésről való felfogásunk csakis művészi módon konstruálható. Egy harmadik típust az a vitairány szolgáltat, amely például a nemzetgazdaságtan és a szociológia tudományának művelői között mai napig is fennáll, amikor a nemzetgazdaságtannal foglalkozók azt vitatják, hogy a szociológia tulajdonképp nem tudomány, hanem csupán egy része a nemzetgazdaságtannak.

A néplélektan tudomány voltának kérdése a három említett vitairány közül a legutolsót nagyobb mértékben foglalkoztatta. Az etnológia, a szociológia, a történettudományok művelői egymásután emelték föl szavukat s részt kértek a saját tudományaik számára mindabból, amit akár Lazarus és Steinthal, akár Wundt a néplélektan sajátos területének jelöltek ki.

Az egyes tudományok részéről való támadásokat a néplélektan területének Lazarus és Steinthal, azután Wundt által megállapított s a genetikussal szemben annak idején Paul vette föl a harcot, ha nem is teljes, de bizonyos sikerrel. Most pedig alig hogy Wundt behunyta a szemét, az öröklést igénylő tudományok már osztoznak is a hagyatékon. A néplélektan részére kijelölt tudományterület máris egy tönkrement országhoz hasonlít, amelyet a győztesek szinte teljesen szétosztanak egymás között.

Egy tudomány léte, vagy nemléte azonban nem annyira attól függ, hogy művelői, bármily kiváló szellemek is azok, terepüket miként állapítják meg, hanem jóval inkább attól, hogy főnállása határozott hiányt pótol-e vagy sem. Az esztétika tudománya megvolt, mielőtt Baumgarten határait kijelölte s nevet adott neki. Nem vagyunk ugyan azon az állásponton, hogy az adottságok eo ipso összefüggenek egymással, mint a ma előtérben álló logizmus hívei hiszik, akik a fogalmaknak az ember által szőtt rendszerét kiterjesztik egész világunkra, de mindenesetre valljuk, hogy a dolgok között igen gyakorta vannak és keletkeznek szerveződések. Amint egy bizonyos fejlődési fokon, vagy egy más, de szabatosabb

kifejezéssel élve, bizonyos szükséglet kiváltó hatása alatt a kultakarón a fényre érzékeny színfoltok keletkeznek, amelyből újabb szükségletek kapcsán az ember igen komplikált szerkezetű szeme állhat elő, ugyanígy van ez szellemi világunkban is. Abban a pillanatban, amint valami szellemi szükséglet, például új tudomány szükséglete előáll, az emberi szellem meglátja az adottságok nagy tömegében mindazt, ami finom, de erős szálakkal sokszor már úgyis összefügg egymással s ugyanakkora saját speciális szelleméből is ereszt szálakat s azokkal a dolgok eredeti adottságát még inkább össze igyekszik fűzni. Az eredmény a külvilágba és a belső világba egyformán átnyúló, sokszor igen bonyolult szervezet lesz, amelyben az eredeti részeket legtöbbször nem lehet pontosan megkülönböztetni s amelyet inkább csak hajlamaink, vagy észbeli beosztásaink szerint nevezünk anyagi vagy szellemi természetűnek, de tulajdonkép egyik sem az, hanem egy új adottság, a csillagképben feltűnő új csillaghoz hasonló.

A tudományok sem mások, mint bizonyos szerveződések. A zoológia tudománya például mai nap már nem csupán az állatvilágra közvetlenül vonatkozó rendszeres ismereteket zárja magába, hanem az állatvilág minden más adottsághoz való viszonyát is, de még tovább menve, minden létező és kihalt állatot s mindazon számtalan képzetet, amelyek az illető képzetnek az állatvilággal való valamilyen összefüggését mutatják. Ilymódon a zoológia tudománya finom és erősebb szálakkal átnyúl a csillagképek elnevezése révén a csillagászat tudományába, a művészetben alkalmazott fantasztikus állatalakok útján a művészettörténetbe és a lélektanba (fantázia kialakulása) s ugyanakkor a geológia és a fejlődéstan révén más oldalról is behatol az ember speciális világába. Hol vannak még ezenkívül azok az igen erős szálak, amelyek a gyakorlati életben az állat gazdasági fontossága és az állatnak ma már tudományos alapokon folytatott tenyésztése alapján összekötik az absztrakt zoológiát nem csupán a gyakorlati étellel, hanem az e körül kifejlődő rokon és kevésbé rokon abstraktiókkal és számtalan konkrétummal.

Az egyes tudományok, hasonlóan a zoológiához, különböző irányokba szálakat eresztő góccok, amelyek együttvéve egyetlen nagy rendszert alkotnak, a tudományok vagy a szervezett ismeret rendszerét. Mindenesetre lehetséges az emberiség által felgyűjtött ismeretanyagból, elvonva más tudományok anyagának egy részét is, új tudományt konstruálni. Ha azonban ez a konstrukció inkább csak mesterséges, az illető tudomány nem állhat fenn sokáig, lassankint visszafejlődik, anyaga szétesik s annak legnagyobb részét fölszívják a többi, életerős, igazi szükségletet jelentő tudományok.

Az a kérdés tehát, hogy a néplélektannak van-e létjogosultsága a tudományok rendszerében, hiányt pótol-e s így fennállása biztosított, bármiként határozták is meg legnagyobb művelői Steinthal és Wundt. Ily felfogás mellett nem azt kell elsősorban vizsgálnunk, hogy milyen viszonyban van a néplélektan a többi tudományokkal, sem pedig azt, hogy módszerei elég exaktak-e arra, hogy a tudomány nevét egyáltalán viselhesse, hanem jóval inkább azt, amit Kant vetett fel a metafizikát illetően: egyáltalán lehetséges-e a néplélektan mint tudomány? Ha erre

a kérdésre, a létjogosultság kérdésére¹ igennel tudunk felelni, akkor ezen általános természetű felelettel a másik két kérdésre is könnyebben megadhatjuk a végleges feleletet.

A mondottakból kiindulva tehát nem azt vizsgáljuk, mit állapít meg a néplélektan területének Steinthal és Wundt, hanem, hogy mi volt az az ismeretanyag, amit ők bizonyos formákba öntöttek, természetes összesűrűsödésként jelentkezett-e, vagy pedig csupán más területekről előzött hordalékként nőtt Steinthal és Wundt kezén nagyra. Ha az első eset áll fenn, akkor vizsgáljuk meg, hogy Steinthal és Wundt a rendelkezésükre álló anyagot úgy építették-e ki, mint amely eredeti természetének teljesen megfelel s ha nem, milyennek kell lennie a néplélektan tudományának, meddig ér, mik a természetes határai, miben különbözik a többi tudományoktól, mik a módszerei, szóval mik azok a feltételek, amelyek mellett tovább létezhet és fejlődhet, ha tudománynak és épen a néplélektan tudományának akarja magát nevezettni.

*

A genetikus tárgyalásmód igen gyakran meg kell, hogy előzze, a jelenségek vagy bármiféle ismeret struktúrájára vonatkozó vizsgálatokat. A jelenségek nagyrésze ugyanis nem gépszerű, mechanikus szerkezetű, amikor az egészét egyes részekre bontva újra össze lehet illeszteni, hanem igen gyakran szervezet, ahol a részek lassankint fejlődnek ki, egységet képeznek vagy legalább is egymásba folyton átnyúlnak és így őket egymástól nem lehet könnyen megkülönböztetni. Minden ilyen esetben a genetikus módszer — rámutatván arra, miként jött létre az, ami nekünk legtöbbször oly bonyolultan adva van — fontos kisegítő eszköze lehet a dolgok végső megértésének, struktúrájuk nem könnyű felismerésének. Ezzel szemben a ma előtérben álló logikai dogmatizmus hívei szinte betegesen irtóznak minden genezistől. Ha azonban behatóbban tanulmányozták volna más tudományok, még pedig elsősorban a természettudományok módszereit s nem zárkóztak volna be érdeklődéseik szűk körébe, be kellene látniok, hogy a jelenségek genetikus vizsgálata, ha nem mint cél, hanem mint eszköz áll szolgálatunkra a jelenségek megértésében, igen nagy segítségünkre lehet. Amikor tehát a néplélektanra vonatkozólag végső tételeket akarunk megállapítani — minthogy a tudományok összefüggő, többé-kevésbé bonyolult szerveződések — a genetikus tárgyalásmódot, mint propaedeutikus módszert, nem nélkülözhetjük.

Amit ma Steinthal és Wundt nyomán a néplélektan a n y a g á n a k szoktunk venni: a primitív ember lelki és társas élete jelenségei s a kultúrtörténet folyamán hozzájuk kapcsolódó, sokban hasonló jellemvonásokat mutató számtalan szokás, mithikus elem, a nyelv és a képzelet továbbfejlődése, mindez kezdetben chaotikus egységet képezett azzal, amit szintén manapság ismeret, tudás, tudomány néven oly élesen megkülönböztetünk tőle. Az egyes tudományok ebből az anaximanderi

¹ V. ö. Kant Prolegomenák magy. ford. 4. 1.: «Amidőn azt kérdezzük, hogy valamely tudomány lehetséges-e, a tudomány valóságát vonjuk kétségbe».

ősanyagból váltak ki, nem egyszerűségük és komplikáltabb voltak föltétlen sorrendjében, amint Comte sematikusan képzei, hanem az ember anyagi és szellemi szükségleteinek megfelelően, ami természetesen nem zárja ki teljesen az előbbit, de nem szükségkép involválja. Annyi áll, hogy az egyszerűség ténye és a szükséglet kiváltó hatása a tudományok kialakulása sorrendjét illetőleg kezdetben találkoznak. De már kezdetben előfordul, hogy a szükséglet igen sok szempontot magába foglaló köre aránytalanul több indítóokot szerepeltet a tudományok kialakulásában. Például az aritmetika és a geometria tudomány kialakulására nézve csupán speciális szükséglet volt) hogy e tudományok nélkül az ember már a szűk keretek közt mozgó gyakorlati életében sem érhetett el a természettel szemben nagyobb eredményeket. Ez a tény azonban az aritmetika és a geometria kialakulását legalább is annyira elősegíthette, mint e két tudomány aránylag egyszerű és igen sok jelenséget felölelni tudó volta, amely tulajdonságok által az ember a szám- és alakismereteket leghamarabb volt képes rendezni. Hogy az egyszerűség és a komplikáltság nem a fő kritériuma s tudományok fejlődésének, az látható abból is, hogy igen komplikált számításokat és eljárásokat kívánó tudományok a világháború folyama alatt, a pillanatnyi szükséglet kiváltó hatására rendkívüli módon kifejlődtek, míg aránylag egyszerű tudományok évszázadok alatt sem mentek előbbre. Vegyük végül fontolóra azt is, hogy Comte álláspontja egy igen egyoldalú alaptételt involvál. Ha az ember a tudományokat főként csak aszerint konstruálhatta meg előbb vagy utóbb, amint egyszerűbb vagy komplikáltabb voltak ezt megengedte, az ilyen álláspont révén az embert mechanikus lénynek kell tekintenünk, aki nem annyira a saját öntudata alapján használja fel a jelenségeket, vagyis alkot reájuk nézve különböző tudományokat, hanem csakis az adott lehetőségekhez kénytelen, teljesen szolgálai alkalmazkodni.

A tudományok kiválását illetőleg nem adhat kellő felvilágosítást a Spencer-féle sematizálás sem, mely szerint a tudományok először konkrét, majd konkrét-abstrakt és végül abstrakt jellegűek lettek, mert például a matematika (az aritmetika és a geometria), mondhatni az első pillanattól kezdve abstrakt természetű volt és lényegében később sem vált abstraktabbá. A tudományok kialakulásának sorrendjét az első pillanattól kezdve főként az határozta meg, hogy milyen szempontból vette az ember a jelenségeket vizsgálat alá: mi volt előtte fontos. A tudományok megkonstruáltattak úgy a jelenségektől, mint saját önértéküktől eléggé függetlenül, ha szükségesnek mutatkoztak, különben nem, vagy csupán később. Az aritmetika előbb jutott kifejlődésre, mint a geometria, ami természetes, ha meggondoljuk, hogy az ember a számok segítségével tájékozódhatott a napok váltakozásában és a vagyon rendjében. De mondhatjuk-e azért, hogy az aritmetika mint tudomány abstraktabb, vagy talán értékesebb, mint a geometria, hiszen mind a kettő egyformán szolgáltat anyagot a tiszta matematika számára. Az akusztika és a csillagászat tudománya is előbb született meg, mint a mechanika, pedig mondhatni teljesen egyformán a matema-

tika közvetlen alkalmazásán alapultak. Aristotelesnek még nem volt egyetlenegy élesen körvonalazott mechanikai eszméje sem, mialatt a hang természetéről már szabatos fogalmakkal bírt.¹ A görögökhöz hasonlóan igen primitív mechanikai ismeretei voltak az inkáknak, az aztékeknek, az indeknek, a khinaiknak, de ugyanakkor igen fejlett fokon álltak a csillagászat terén. A csillagászatnak rendkívüli kifejlődését ezeknél a népeknél, de különösen az assyroknál, babyloniaiknál s az egyiptomiaknál mindenesetre elősegítette az, hogy a csillagászat jelenségei igen egyszerűen nyilvánulnak s hogy ennek folytán általános tételek alá könnyen foglalhatók. Ámde ha a kereskedelem, a hajózás nem szorult volna annyira reá, ha a pásztornépek érdeklődését nem költötték volna fel oly korán és oly intenzív módon az égi jelenségek, semmiesetre sem virágozhatott volna ki már az ősi időkben. A mechanika például az aztékeknel azért volt kevésbé fejlett, mert a kereskedők mindent darabszámra és űrmérték szerint adtak el s az aztékek ép oly kevésbé használták a súlymérést, mint a peruiak.² Az akusztika viszont a szubjektív érdeklődés, már a primitíveknek a hangok iránti nagy előszeretete által gyors kivirágzásra jutott úgy a görögöknél, mint az indeknél vagy akár az aztékeknel. Spencernek a tudományokra vonatkozó felfogásával szemben joggal felhozható az is, hogy a tudományoknak nem annyira a tényeken, mint inkább az ő rationális elképzelésén nyugvó fejlődését, tehát csakis a formai (kialakulási) szempontokat veszi számba s felfogása involválja a tudományoknak absztraktakra és konkrétokra való felosztását. Az ilyen felosztás nem a tudományok igazán lényeges jegyeit ragadja meg, hanem a köztük fennálló elég külsőséges, inkább csak a tudományok a n y a g á r a vonatkozó különbségeket. A tudományoknak absztraktakra és konkrétokra való felosztása onnét veszi eredetét, hogy magukat a jelenségeket szoktuk absztrakt és konkrét jellegűeknek tekinteni és pedig a természeti tárgyakat konkrétoknak, a lelki jelenségeket absztrakt természetűeknek és ezt a meghatározást alkalmazzuk a tudományok felosztására is. A tudományoknak ilyen, a tárgyi jegyek által való megjelölését könnyebbség okából választjuk, mert nem okoz olyan nehézséget, mint a lényegszerinti, amikor meg kell látni és ki kell fejezni nem csupán a tudományok közt fennálló lényegbe vágó különbségeket, de eg}'máshoz való rokonságukat is.

A néplélektan kérdése helyett a tudományok egymáshoz való viszonyának kérdésébe tévednénk bele, ha a tudományok kialakulásának vizsgálatát tovább folytatnánk. Ez sem lenne ugyan egyszerű genezis, mert a tudományok egymáshoz való viszonyának kérdése sem nélkülözheti kialakulásuk vizsgálatát, mégis főkérdésünket mellékkérdéssé súlyosztanók s nem közvetlenül, hanem közvetve, a tudományok általános rendszerének kapcsán vizsgálónk, hogy miként lehetséges a néplélektan mint tudomány? Fölhasználva tehát mindazt, amit a tudományok ősi állapotára és kialaku-

¹ V. ö. Whewell: History the inductive sciences 1837. II. 39. és Aristoteles: De anima; lib. II. cap. 8.

² Houzeau: A csillagászat története 44.

lásuk első megindulásaira nézve láthattunk és e vizsgálat során a tudományok végső értékeléseire nézve máris megállapíthattunk, vegyük behar-
többször vizsgálat alá, amit manapság a néplélektan terrénjának tétel-
zetünk, hozzászámítva a többi tudományokhoz való viszonyát is.

Ha közvetlen vizsgálat alá vesszük a néplélektan föltételezett anya-
gát, azt találjuk, hogy aránylag nem sokat különbözik attól az ő-
s-
anyagától, amelyből a többi tudomány lehasított. Épen úgy, mint abban,
chaotikus egységben foglalnak helyet benne a primitív szokások, mithikus
elemek, nyelvi, képzeleti és ismereti termékek és mindezeknek a történet
folyamán való továbbalakulása. A tudományok elkülönülése ezt a hatal-
mas complexumot nem fogyasztotta lényegesen, mert mindaz, ami a
tudományok kiválása folyamán hiedelemnek, előítéletnek, babonának,
szóval oda nem tartozó anyagnak nyilvánított, újra csak ezt a chaotikus
világot szaporította. Ha tehát ezt az óriási anyagot összehasonlítjuk azzal,
ami a tudományok külön-külön kialakult és szervezett anyagát teszi ki,
joggal mondhatjuk, hogy a néplélektan anyagához képest az összes tud-
ományok anyaga körülbelül olyan viszonyban van, mint a Napból kilövelt
vagy levált bolygók összes anyaga a Nap anyagához képest. De még
tovább mehetünk. Ha az egyes tudományokban mai nap megszer-
veződött anyagot vizsgáljuk, legtöbbször azt találjuk, hogy az egyes
tudományoknak igen nagy része, még elég szervezetlen állapotban, csak
lazán függ össze a központi kifejecesedett tudásmaggal. A tudományoknak
ez a laza anyaga minden pillanatban ki van téve annak, hogy leválik és
legfeljebb csak a kisebb része fog a már kifejecesedett részhez szorosan
hozzákapcsolódni, a többi anyag pedig mint hiedelem, előítélet, félrema-
gyarázott tudományanyag kilökődik és mint ilyen előbb-utóbb újra csak
a néplélektan: a nép és közhit, a nép és közzokások szinte mindent
magába nyelő anyagát fogja szaporítani.

Sem kitűzött célunk, sem terünk nem engedi, hogy ezt az utóbbi
álláspontunkat minden egyes tudományra nézve igazoljuk. Úgy véljük
azonban, hogy az elégséges példa felsorolása s a baconi szempont: hogy
a legjellemzőbb esetek kiemelése fölé sokkal, szintén célunkhoz vezet.

Az egyes tudományok közül legkevésbé kialakult állapotban van
a szociológia, amelyben még a más tudományoknál kifejecesedett
részek is rendkívüli lazaságot mutatnak. A szociológia művelői még ott
tartanak tudományuk sokszor homlokegyenest ellenkező meghatározásai-
nál és felosztásainál. Mit tarthatunk azután az olyan tudomány részletkuta-
jtásairól, amelynek alapfogalmai nincsenek távolról sem tisztázva? A leg-
teljesebb zűrzavar uralkodik például arra nézve, hogy milyen erők hozták
létre és tartják fenn magát a társadalmat.¹ Hogy azután a különböző fel-

¹ Bernheim szerint a társadalmat létrehozó tényezők: 1. fizikaiak, 2. psychi-
fcaiak, 3. kulturálisak; Comte szerint: 1. az éghajlat, 2. a talaj, 3. a faj; Spencer
szerint: I. külsők: 1. a természet eredeti állapota, 2. az emberi behatások alatt
módosult természet, 3 a társas halmaz növekvő nagysága, 4. « a társas egész és
a társas egységek társas kölcsönhatásai, 5. «a társadalmak egymásra gyakorolt ha-
iása», 6. «a társadalmi élet szellemi termékei; II. belsők: «az egyének testi és

fogásokból melyik az igazi ismeret, az igazi tudás, mi pedig inkább csak előítélet, hiedelem, egyéni vélemény, amely évszázadok múlva a kutatók előtt úgy fog feltűnni mint érdekes anyag, a középkor hiedelmeihez hasonló, ki tudja megmondani?

A politika (államtan) tudományában sem vagyunk igen sokkal előbbre. Bizonyos határozottabb szerveződés mindenestre jobban kimutatható, de azért ép az alapvető tanokban igen különböző felfogásoknál és felosztásoknál többet tulajdonkép nem tud a politika tudománya felmutatni még mainap sem. A nagy szellemek közül Montesquieu megpróbálta, hogy a különböző államformákat tétélezze s lényegében nem tudott tovább menni az aristotelesi álláspontnál, amely szerint különböző viszonyoknak különböző államformák felelnek meg s a maga részéről legfeljebb azt tette hozzá, hogy az aristotelesi államformák milyen erkölcsi felfogásokat hoznak létre. De ki tudja megmondani teljes határozottsággal, hogy hány államforma törvényszerű: a platóni 4 (timokratia, oligarchia^ demokratia, tyrannis); az aristotelesi 3 (monarchia, aristokratia, köztársaság), illetve 6 (az említettek és elfajulásai: a zsarnokság, oligarchia és demokratia); Machiavelli kettője (respublica, tyrannis); Vico háromja (isteni, hősi, emberi); vagy Kanté, aki egybefoglalja Aristoteles és Machiavelli ellentéteit s a kormányzat formája (forma regiminis) szerint kettőt (köztársasági és zsarnoki), a hatalom formája (forma imperii) szerint hármat (monarchia, aristokratia, demokratia) különböztet meg.¹ Mindez szembeütően bizonyítja, hogy a politika tudománya szorosan véve, azaz szigorú tudományossággal nem fejlődött tovább az elemi fogalmaknál, sőt azokat sem tisztázta.

szellemi tulajdonságán); Ward: 1. fizikai erők, 2. szellemi erők; Giddings: csupán szellemi tényezőket vesz fel; Baldwin: 1. intraszociális erők, amelyek mind szellemiek, 2. extraszociális erők: «a szellem és a test kapcsolata által nyernek értéket»; Edward Alsworth Ross: I. természeti erők (vágyak): 1. megkívánok, 2. élvezetszerzők, 3. önzők, 4. érzelmiek, 5. felüldítők; II. kulturális vágyak: 1. vallások,

2. etnikaiak, 3. esztétikaiak, 4. értelmiek; Charles A. Ellwood: 1. fizikaiak, amelyek azonban csak közvetett hatásúak, 2. pszichikaiak: a tulajdonképpen i tényezők; Ratzenhoffer: 1. a fajfenntartás érdeke, 2. az egyéni testi élet fenntartása érdeke,

3. az egyén önkifejlesztése érdeke, 4. a társadalom fenntartása érdeke, 5. transcendens érdeke; ugyanő élete végén a «társadalomfejlődés tényezőinek 6) a következőket sorolja fel: 1. lakóhely, 2. faji tulajdonságok, 3. környezet és a létért való harc, 4. hagyomány, 5. a keverődés tényei, 6. társas érintkezés, 7. az uralkodó eszmék; Tönnies: 1. a vérbeli közösség v. rokonság, 2. területi közösség v. szomszédság; 3. a szellemi közösség v. barátság; Schäffle 1875: 1. külső környezet, 2. passzív objektív elem (pl. a népvagyon, nyelv stb.), 3. aktív személyes elem (egyén, népesség stb.); 1904: 1. világhelyzet, 2. társadalomtudat, 3. külső berendezkedések (föld, népvagyon, népesség); Gumplovicz 1877: 1. vérségi kötelék, 2. területi együttlét, 3. a közös érdek; 1905: 1. anyagi mozzanatok (közös lakás, közös rokonság, közös társas élet stb.); 2. gazdasági mozzanatok (birtok, hivatás stb.), 3. morális kötelékek (a hasonló rend, hasonló nyelv, vallás, állami hozzátartozás, nemzetiség); Wundt: 1. a külső természeti feltételek, 2. a nemzeti típus, 3. társadalmi szerveződés; de Greef: a társadalom elemei: 1. Szervetlenek, 2. szervek, 3. pszichikaiak (V. ö. Dékány I., Társadalomalkotó erők 68—117. l.)

¹ A sort az újabb történetben továbbfolytathatjuk. A történeti alapokra

Vegyünk most vizsgálat alá olyan tudományokat, amelyek elszakadtak egy-egy tudománytól s igen korán önálló fejlődést mutatnak. Ilyenek például a különböző jogtudományok, amelyek a politika tudományából szakadtak ki s annak alkalmazásaiként tekinthetők.¹ Ezek tényleg már igen korán nagy és önálló virágzásra tettek szert. Ha azonban közelebbről vizsgáljuk meg őket, úgy találjuk, hogy csupán azok a jogtudományok fejlődtek nagyra, amelyek a gyakorlati élettel a lehető legszorosabb kapcsolatban voltak és vannak és így anyaguk kevert voltánál fogva a legkevésbé tarthatnak igényt a tudomány elnevezésre. A rómaiaknál például a magánjog a gazdasági szempontok s a velejáró peres hajlamok hatása alatt igen nagy fejlettségi fokot ért el, s a jogi disciplinák közül ma is ez a tudomány a leginkább kifejlődött. Viszont a jogi általános alapelvek, amelyek az összes jogtudományok elszakíthatlan gyökereit kellene hogy képezzék, távolról sem tisztázódtak. Felosztjuk a jogot tárgyi és-alanyi jogra, amely felosztás már eo ipso nem szorosan tudományos természetű, mert nem annyira az elvek, hanem inkább a tárgyak: az alanyi vagy tárgyi konkrétumok szerint igazodik. A tárgyas felosztás azonban csakis akkor okoz félreértést, ha elfelejtkezünk arról, hogy a

helyezkedő Hegel 4 államformát (keleti, görög, római, germán államformák), Mohi 6-ot (a patriarchális, a theokratikus, a patrimonialis, a klasszikus, az újkori jogállam és a despotiák); Bluntschli 4-et (monarchia, aristokratia, demokratia, ideokratia); Buchez 2-öt (választási és örökösödési kormányformák); Parieu 4-et (monarchia, aristokratia, demokratia s ezek vegyülete negyedikül, mint a jövő fő alakja) különböztet meg. Schwarz Gyula az államformákat 6-féle szempontból (1. az államhatalom irányadó elemeinek társadalmi természete, 2. az államhatalom irányadó elemeinek behelyezési módja, 3. az államhatalom egészének jogi természete, 4. a lakosság államjogi tagozata, 5. az állampolgárságnak az államhatalomban való részvétele, 6. az állam célja szerint) osztályozza. Concha (Politika 409. 1.) az uralom formái (forma imperii) szerint két (monarchia és köztársaság), az alkotmány formái (forma regiminis) szerint számtalan (képviseleti, nem képviseleti, despotikus, jogilag szabályozott, felelős, nem felelős, jogi, politikai felelősségű, egykamarás, kétkamarás, parlamentáris, prezidenciális stb.), alkotmányt, illetve államformát különböztet meg.

Hasonló ellentétek állnak fenn az állam belső struktúrájára nézve. Montesquieu Locke nyomán élesen elválasztotta a törvényhozó, bírói és végrehajtó hatalmat s a megfelelő szervek különbségeit. De vajjon azóta tisztázódott-e teljesen ezeknek egymáshoz való viszonya? Már a XVIII. században Mercier de la Rivière felveti, hogy «a törvényhozó hatalom el nem választható a végrehajtótól, mert ha az, ki a törvényt hozza, nem bírná őket végrehajtani, hatalma semmissé és hasznavetletlenné válnék» (Ordre essentiel XIV. 102.). Constant kiemeli, hogy az állam egységes test lévén, jóval fontosabb a három szerv összeműködése, mint egymástól való különállása s a három fölét a központi vagy felügyelő hatalmat, illetve szervet teszi. Rotteck csak két alaphatalmat ismer el, a törvényhozót és a közigazgatót. Hegel fejedelmi, kormány és törvényhozó hatalmat különböztet meg, Bluntschli pedig törvényhozó, kormányzó, bírói, közművelődési és közgazdasági hatalmat.

¹ Természetesen ehhez szükséges, hogy a politika tudományát tágabb értelemben vegyük s tárgyának tekintsük a primitívebb társadalmi alakulatokat is, nem csupán a legfejlettebbet, az államot.

másképp nehezen meghatározható adottságainkat mi csupán könnyebbség okából, vagyis szükségből jelöljük a konkrétumok útján meg s a bonyolult tényeket az ilyen meghatározás távolról sem fedí. De ettől eltekintve van-e akár a tárgyi, akár az alanyi jognak teljesen kiforrott és véglegesnek tekinthető meghatározása.¹ Magukat az alanyi jogokat felosztjuk köz- és magánjogokra, de a határvonalat itt sem tudjuk élesen megvonni.² A magánjogot felosztjuk személyi és vagyonjogra. Mégis a magánjogban a személyi jog (az ember, a testület, az alapítvány joga) távolról sincs úgy kifejtve, mint a vagyonjog s a személyjogot tulajdonkép csak Puchta állította be a magánjog rendszerébe s mai nap igen sok magánjogász ezt a felfogásmódot elveti. A vagyonjogot felosztjuk azután dologi, kötelmi, örök és családjogra. Itt a külső felosztás elég határozott, ami újra a konkrét érdekekhez és tárgyakhoz való kapcsolódásnak eredménye, bár például Brinz a vagyonjogot csupán dologi és kötelmi jogra osztja föl. Az egyes vagyonjogok önmagukban való meghatározásai azonban már sokkal bizonytalanabbak. A dologi és a családi jog meghatározása még hagyján, mert ezeknél a konkrét tények, a dolgok és a család reális volta útbaigazítanak. De már a kötelmi jog és az örökjog tárgyára nézve rendkívül eltérnek a jogtudósok véleményei. A jog alapvető felosztásaiban és felfogásaiban nincs tehát teljes határozottsággal eldöntve, hogy mi ezekből a föltétlen, a törvényszerű tudás és mi egyszerűen csak pillanatnyi vélemény, csupán a kifejlődött gyakorlat, az embereknek a körülményektől és az időtől függő megállapodásainak az eredménye. De mi a tudományos értéke akkor az egyes jogi kérdések ellentétes véleményeinek, mondjuk a kötelmi jogban a kártérítés rendkívül nehéz és bonyolult kérdésére vonatkozó véleményeknek, ha a jogi alapképzetek definícióira és határaitra nézve tudásunk annyira bizonytalan, és ha ezek az alapvető meghatározások is a politika-tudomány szintén igen bizonytalan végső meghatározásain alapulnak. A jogi elméleti részletkérdések fölötti viták mindenesetre igen fontosak a jogtudomány szempontjából is s még inkább azért, mert az ember gyakorlati életével halálosan komoly összefüggésben vannak. De ki tudja mégis megmondani, hogy mi azokból hiedelem, véle-

¹ Azt például, hogy a jog tárgyi értelemben bizonyos parancsok összessége, sok jogtudós nem fogadja el, mondván, hogy a jog nem csupán parancsol, hanem tilt is, vagy kijelent vagy magyaráz. A körül is vita van, hogy a jog milyen parancsok összege, csakis az állami parancsok tartoznak ide, vagy mások is. A jogszabályok felosztására nézve is igen ellentétesek a vélemények. Az alanyi jog a szokásos meghatározás szerint cselekvési szabadság. De ez csupán az uralkodó nézet, vannak jogászok, akik másképp fogják fel.

² Ez egészen természetes, mert ugyan a jogok felosztásában már eo ipso konkrét alapokra helyezkedtünk, mégis a közjogot mindig az a veszély fenyegeti, hogy a magánjog — ahol az alanyok közvetlen jogairól van szó s azok érvényesülése folyton kísért — magába olvasztja. A közjog épen ezért távolról sincs oly részletszerűen feldolgozva, mint a magánjog s felosztása is bizonytalanabb. A közigazgatási jog és a büntetőjog például gyakorlati fontosságuk lökö erejénél fogva határozottan elszakadtak tőle s közvetlenül kapcsolódtak a politika tudományához, anélkül azonban, hogy a közjoghoz való viszonyuk egyúttal teljesen-tisztázódott volna.

meny, pillanatnyi gyakorlat vagy gyakorlati hajlamú emberek éleselmű, ám a tudománynak csak a határait érintő vitája, egyszóval a századok felgyűlő és folyton szaporodó hitedelem-, vélemény- és szokásanyagába elmerülni predesztinált és mi szorosan vett tudományos értékű?

Mellőzve már most a különböző többi tudományokat, így a természet- és történettudományok nagy kontingensét (amelyek közül az utóbbiakra nézve köztudomású, hogy alapvető tételeiket és felosztásaikat illetőleg művelőik milyen nagy bizonytalanságban vannak), vegyük elő azokat a tudományokat, amelyek bizonyos okokból maguknak követelik a többi tudományok fölötti elsőbbséget. Ilyenek a matematika és filozófia. A matematika exaktségára hivatkozik, amely megkülönbözteti őt a többi, vele szemben bizonytalanságot, lazaságot mutató tudománytól. Csakhogy a matematika exaktségát jórészt annak köszönheti, hogy bizonyos tételeit akként alkotja meg, hogy az ellenmondást kizárja, amilyen például azj hogy $2 + 2 = 4$, vagy hogy két pont között a legrövidebb út az egyenes. Amikor azonban a matematika a fogalmakat egymáshoz akként társítja, hogy az új konstrukció mintegy konkrét, önmagába zárt, minden mástól élesen elhatárolt matematikai tárgyat képezzen, akkor tulajdonképp kezdi elhagyni a tudomány területét. A tudomány főfeladata nem az, hogy alkosson, konstruáljon, a saját absztrakt tételeit konkretizálja, illetve a a konkrét tárgyképzetekhez minél hasonlóbbá tegye, hanem hogy a jelenségek közt eligazítson, azokat felossza, magyarázza, megértse. Az kell tehát, hogy a tudomány a jelenségekre vonatkozzék. Ezzel szemben a matematika jó része a saját anyagát a matematikai fogalmakat többé-kevésbé szabadon kombinálja. A matematika éppen ezért a maga egészében, helyesebben mai állapotában, amikor különös appendixeket is fűznek hozzá, a szó szoros értelmében nem tudomány, hanem ott áll a tudomány és a kötött és szabad konstrukciók, a művészet határán. Amennyiben tételei a jelenségekre vonatkoztathatók, annyiban tudomány, amennyiben azokra alkalmaztatnak más tudományok (fizika, technikai tudományok) útján, annyiban alkalmazott tudomány, amely azonban már művészi elemekre, konstrukciókra erősebben szorul, amennyiben végül a matematikai fogalmak önkényes játékokra használtatnak fel, mint a halmazelmélet egy részében, annyiban művészet, szinte teljesen szabad kombináció, amely inkább csak az ellen nem mondás, az összhang tulajdonképp esztétikai elvét tartja szem előtt. Ha már most a matematikát mint tudományt vesszük vizsgálat alá, azt mindennek vehetjük, csak kiforrottnak, exaktnak nem, jóllehet már igen exakt tételei is vannak. A matematika tudománya jó részében válaszúton van, most dönti el, mi tartozik hozzá, a tiszta matematikához és mi nem, mi csupán a matematika tudomány gyakorlati vagy teljesen önkényes alkalmazása. Ez az átmeneti állapot nem csupán a matematika felosztását és határainak más, gyakorlatibb tendenciájú tudományoktól való éles elválasztását nehezíti meg, hanem maguknak a gyakorlati tudományoknak felosztását és határainak megállapítását is. A tiszta matematika anyagának jórésztét ugyanis az évezredekre nyúló kiválás alatt olyan tudományoktól vonta el és nyeri mai nap is, amelyekben a tiszta struktív tételek és azoknak a jelenségekhez

közelebb álló alkalmazásai együtt gomolyogtak és gomolyagnak, mondjuk például a mechanikából. A folyton változó állapot az illető gyakorlatibb tendenciájú tudományt, a mechanika esetén például a fizika tudományát, bizonytalanná, azaz határai megállapítását és pontos felosztását rendkívül nehézé teszi.

A filozófia tudománya, amely magának követeli az összes jelenségek megértését, felosztását és így mint végső rendszerező az összes tudományok élére helyezkedik, még rosszabb helyzetben van. A filozófiára mai nap is sok tekintetben érvényesek Kant másfél század előtt írt szavai.¹ Ha elismerjük is, hogy Kantnak a filozófiai ismereteket illető kritikája az alapfogalmakba világosságot hozott, de vajjon mondhatjuk-e, hogy ő általa és azóta is a filozófia alapfogalmai, határai, amelyek elválasztanák minden más tudománytól, felosztásai, amelyek belső szerkezetét adnák meg, teljesen tisztázódtak? Ha végignézzük a filozófia legújabb történetét, úgy találjuk, hogy Kant óta sincs két előkelő filozófus, aki megégyezne abban, hogy mi a filozófia tárgya, miként osztható fel, milyen a viszonya a tudományokhoz. A filozófia is, más tudományokhoz hasonlóan, részekre specializálódott, anélkül, hogy alapfogalmai, határai, felosztásai kellőképp tisztázódtak volna. Ma a filozófia eredeti részei, a pszichológia, a logika, az esztétika, az etika nemcsak külön tudományok, hanem maguk is egyes ágakra osztoztak szét, amelyek művelői nem törődnek rész tudományuknak az alaptudománnyal való összefüggésével, hanem a maguk speciális területén a végtelenségig folytatják apró részletekbe menő munkájukat. Mind ennek következménye a filozófia terén az alapfogalmak még nagyobb bizonytalansága, a részek határainak elmosódottsága lett, mert a részletekben való minden továbbhaladás, az új eredmények különössége csak fokozta az alapismeretek homályos és zavaros voltát. Azok, akikben él a vágy, hogy a filozófia mai káoszában rendet teremtsenek, a széteső részeket úgy iparkodnak összefoglalni, hogy a saját speciális területük álláspontját, így a pszichológiáét vagy a logikáét egyszerűen alkalmazzák a filozófia egészére. Ennek eredménye viszont az, hogy miután a filozófia alapfogalmai nincsenek kellőképp tisztázva, olyan összefoglaló munkák vagy összefoglaló filozófiai propaedeutikák jelennek meg, amelyek dogmatikusan, megfelelő indokolás nélkül, önkényesen tételezik a filozófia tárgyát és felosztását. Ez eset-

¹ «A metafizikának, e teljesen elkülönített spekulatív észismeretnek eddigelé nem kedvezett a sors, nem juthatott a tudomány biztos útjára ... Mert a metafizikában az ész minduntalan megakad, még ha csak azokat a törvényeket is, melyeket a legközségesebb tapasztalat igazol, akarja a priori átlátni. Számítalanszor kell benne az utat visszafelé megtenni, mert kitűnik, hogy nem oda vezet, hova érni akarunk, ami meg híveinek egyetértését illeti, oly távol áll tőle, hogy tulajdonképp inkább küzdőtér, mely kiválóképpen az erőknél harcjátékban való mérkőzésére látszik rendeltetni, amelyen vívó még soha sem küzdhetett ki magának a legkisebb helyet s nem alapíthatott győzelmére tartós birtokot. Nincs tehát kétség benne, hogy eljárása pusztá tapogatózás volt, még pedig, ami legrosszabb, pusztá fogalmak között való tapogatózás». (A tiszta ész kritikája II. kiad. előszavában, magy. ford. 8. 1.)

ben azonban, minthogy a dogmatikus tételekhez szükségkép alkalmazódik a belső tartalom, a filozófia problémája már nem tudományos probléma, hanem inkább a hit, a vélemény, az előítélet s a tekintély dolga. így a filozófia a maga egészében mindjobban visszاسülyed abba a bizonytalan, tudást, ismeretet, véleményt, misztikus hitet, fantasztikus képzeteket, közszokást, hagyományt egyformán magába záró állapotba, amelyből Kant segélyével nagynehezen és éppen hogy kiemelkedett.

Igazoltuk, hogy az egyes tudományok mennyire bizonytalan állapotban vannak, hogy részeik milyen kevéssé és milyen lazán függenek össze, hogy anyagukban nyilván több az oda nem tartozó rész, mint a tisztán tudományos, hogy nem tudunk a konglomerát, kaosz-szerű részekben kellőkép eligazodni, hanem inkább csak sejtjük, mi tartozik szorosán az illető tudományhoz és mi nem. Ha azonban mindez így van, akkor a helyzet tényleg az, hogy a biztos tudás igen kis területével szemben áll a bizonytalanság, a vélemény, a hiedelem, a képzelet, az ősi és jelenlegi szokások, a hagyományok óriási területe. Az kétségen felül áll, hogy az egyes tudományok folyton reászorulnak erre a kaotikus anyagkomplexumra, mert a saját anyaguk jó részével beletartoznak s honnét táplálkoznának, honnét kapnának új erőre, mivel növelhetnék megszervezett részeit, ha innét nem? Teljesen vagy legnagyobb részében újszerű ismeret ugyanis ritkán adódik s így ritkán fordul elő az ismeretanyag teljesen új rendezése. A kaotikus komplexum, amelyből az egyes tudományok a szükséghez képest merítenek, de amelybe visszalökődik az is, amely bennük fölöslegesnek bizonyult, sok tekintetben hasonló a koralltelepek közös testéhez, amelyből az egyes tudományok, mint a világkorallok egyes fejei, ékülnek ki.

Ha azonban az összes tudományok tartozékai ennek a kaotikus komplexumnak, akkor olyan tudománynak is kell lennie, amely minde nélkül azzal foglalkozik, milyen törvényszerűségek uralkodnak ebben a vélemény-, hiedelem-, szokás- stb. komplexumban. Ha nem tartjuk lehetségesnek az ilyen tudományt és a tudományok közös alaptömegét abszolút kaoszjellegűnek vesszük, — nem pedig olyannak, amely minden különbség mellett is inkább csak a bizonyosság, a törvényszerűség még csekélyebb fokában különbözik az egyes tudományoktól, — akkor az egyes tudományok sem tekinthetők tudománynak, hanem egyedül csak a véletlen, a pillanatnyi szükséglet alatt kiváló, igen változó képet mutató, bizonytalan és törvényszerűtlen alakulatoknak. Ez esetben az egyes tudományok az amoebák nyúlványaihoz lennének csak hasonlíthatók, amelyek a pillanatnyi szükséglethez képest bárhol és bármily formában kinyúlhatnak és újra visszahúzódhatnak. A tudományok fejlődésének története mindenesetre ellentmond ennek a lehetőségnek és azt a tapasztalatot nyújtja, hogy bármilyen alakot vesznek is fel az egyes tudományok — vagyis a pillanatnyi szükséglet hatása alatt kibővíülhetnek, vagy összebb szorulhatnak — mégis mivel az egyes tudományok állandó szükségletet jelentenek, bizonyos állandó, határozottabb alak-

kal is bírnak; olyannal, amelyet nem csupán a külső körülmények, hanem a saját belső szerkezetük is, meghatároz. Mégsem tudnánk ezt a tapasztalatot a törvényszerűség erejére emelni, mert ha azt kellene föl-
tételoznünk, hogy az egyes tudományok közös végső alapanyaga törvény-
és szervezetenélküli, akkor ez a föltevésünk minden más állításunk vagy
tapasztalatunk értékét lerontaná.

De más ok is involválja, hogy a tudományok közös alapanyagával
külön tudomány foglalkozzék. Az egyes tudományok speciális célok szolgál-
latában állanak. Kiragadnak az ismeretvilágból bizonyos jelenségeket és
csakis azokkal és azoknak más jelenségekhez való viszonyaival foglalkoz-
nak,*így a zoológia csakis az állatvilággal, a fizika a konkrét testekkel, a
matematika a konkrét testek szám- és alakviszonyaival, a logika az absztrakt
észismeretekkel, a pszichológia az egyes emberi individuumok lelki életében
nyilvánuló közös vonásokkal és így tovább. Az egyes speciális tudomá-
nyok tehát értéktudományok: miután az ismeretek komplexumából
csakis bizonyos jelenségeket méltatnak figyelemre, a többi jelenségeket
ebben a viszonylatban okvetlenül kevesebbre értékelik. Szükség van tehát
olyan tudományra, amely a speciális célokat szolgáló, mintegy a jelenség-
komplexum speciális szerveiként működő egyes tudományokat meg-
előz z e és egyedül a tudományok szervezetenélküli őanyagával, a hiedelem,
a vélemény, a képzelet, a szokások, a hagyományok stb. óriási kontingen-
sével foglalkozzék. Ez a tudomány a maga egészében nem tűzvéni ki
specifikus célokat, ahelyett, hogy értéktudomány lenne, minden értéke-
lés előtti, általános természetű tudomány lehet, egyszerűen konstatálván
a természet és az ember kölcsönhatásában kevésbé szervezett jelenségek
állapotát: esetleges törvényszerűségeiket és törvényszerűtlenségeiket egy-
aránt. Anyagának minden tudománnyal vonatkozásban levő természeténél
fogva azonban a hiedelem, a vélemény, a szokások kontigensének tudománya
különös céllal is bírhat: propaedeutikája lehet az összes specifikus tuda-
mányoknak, mutatván azt, hogy ami azokban már igen megszervezeten
mutatkozik, milyen egyszerűbb formákból fejlődhetett ki. További fel-
adata pedig, hogy anyagának általános természeténél fogva propaedeuti-
kája legyen annak a tudománynak, amely az összes specifikus tudomá-
nyokat mint szintén általános, de egyúttal összefoglaló tudomány betetőzi:
a filozófiának. A filozófia az összes számunkra adott jelenségeket, konkrétakat
és absztraktakat egyaránt igyekszik minél tökéletesebben megmagya-
rázni. Jelenleg ugyan még mindig abban a tévhitben van, hogy az emberi
elme elérheti ezt a maga speciális eszközeivel, a fogalmakkal (legyen az
akár a logika, akár a pszichológia segítségével megkonstruált idea vagy fog-
alom). A filozófia ilyenképpen racionális konstrukciók túlbecsülése (Spencer,
Comte, Hegel), vagy mint a logizmus hívei (Bolzano, Hussert s követőik)
teszik, a végső racionális formáknak s azok keresésének minden
másnál előbbre helyezése által épúgy az értéktudomány szintjén van,
mint a többi tudomány.¹ Mindenesetre nagy szükség van tehát arra, hogy
a filozófia mellett legyen egy olyan, szintén általános természetű tuda-

¹ A mainap a filozófia terén annyira uralkodó logizmus híveivel szemben

mány, amely megelőzi mindazokat a tudományokat, amelyekből a filozófia anyagát közvetlenül meríti. Ez a tudomány a saját körében tapasztaltakkal hozzájárulhat annak kimutatásához, mi az egyes tudományokban inkább csak specifikus és mi az ismeret általános struktúrájához tartozó. Világosságot hozhat továbbá abba is, hogy a csekély kezdetekből miként fejlődhettek ki az egyes tudományok mint külön szervek. És mindezek útján elősegítheti azt, hogy a filozófia végre is meg tudja állapítani az ismeret összes föltételeit s amennyire nekünk gyarló lényeknek lehetséges, meg tudja majd ismereteinket magyarázni!

Az a tudomány tehát, amit Steinthal és Wundt tételtek s az utóbbi a néplélektan neve alá foglalt, igenis lehetséges, mert szükséges és semmi más tudomány által nem pótolható. Anyaga nem mesterségesen más tudományok területéről vonatott el, hanem önmagától halmozódott fel mindaddig, amíg elérkezett a pillanat, hogy a felhalmozott nyersanyag egyes kiváló szellemek által végre is némiképp szilárdabb keretek közé foglaltassák s a benne rejlő törvényszerűségek napvilágra hozassanak. Gsakis arról lehet szó, hogy az a módszer, amit a néplélektan eddig szinte kizárólagosan használt, a genetikus módszer és az a név, amit Wundt adott, megfélel-e azon óriási kontingens természetének, amely a legnagyobb részében még megoldatatlanul mered felénk? A mi a módszert illeti, az, egymagában legalább, semmiképpen sem megfelelő. De ugyanakkor ne felejtkezzünk el arról sem, hogy nincs egyetlen tudomány, amely egyedül csak a genetikus módszerrel élhetne. Annyi mindenestre áll, hogy vannak tudományok, amelyeknek vezető módszertük a genetikus. Elképzelhetünk-e például a történettudományok vezető módszerül mást. mint a genetikus, a történeti tények lepergéséhez simuló, leíró módszert, amikor egész anyaguk az időben való lefolyáshoz van kötve! Azt sem mond-

a következők hozhatók fel: Azért, hogy három vagy négy, még végérvényesen meg nem állapított alapelve tudjuk redukálni a jelenségek felfogásának formáit, vagy hogy az eddigieknél jobban megállapítjuk az egyes tudományok és a filozófia speciális módszereit, a jelenségek magyarázásában a múlthoz képest még nem igen jutottunk előbbre, legfeljebb a jelenségek magyarázásának rendszer módját valamennyire tisztáztuk. De hátha a jelenségek nem szabályosan, nem a ratio, vagyis néma specifikált, kis térre szoruló (bár önkényesen az egész világkomplexumra reáalkalmazott) emberi ész szigorú elvei alá vonhatóan tűnnek fel? Lehet-e minden ilyen esetet az irracionális jelenségek törvénynélküli káoszába belegyömöszölni és abba könnyűszerrel eltüntetni? Olyan bizonyos az, hogy amit nem lehet abszolút világossággal, evidensül, szigorú törvények útján magyarázni, az eo ipso törvénynélküli? A logizmus túlzó racionális voltánál fogva nem adhatván kellő magyarázatot a világ összes jelenségeire nézve, a ratio alá nem vonható jelenségeket illetőleg vagy a negatio, a nemtörődés álláspontjára helyezkedik, vagy a hit, a meggyőződés, a képzelet kellő fék nélküli kiegészítésére szorul. Előbbi esetben a jelenségek csak egy részének a magyarázatát képes adni és így kevesebb mint a filozófia. Utóbbi esetben pedig túlmegy a tudományos magyarázat határain és csupán a tudomány és az önkényesebb konstrukciók bizonyos vegyülete.

hatni, hogy a genetikus módszer használata nagyon is kizárná a törvényszerűségek megállapítását. Az egyes történeti korszakok ugyanis már a külső körülmények következtében is élesen elválhatnak egymástól (világháború, francia forradalom stb.), s anélkül, hogy különösebb ügyet vetnénk reá, mégis konstatálnunk kell a köztük fennálló különbségeket. A különbségek konstatálása azonban már involválja a belső okok, immans törvényszerűségek, a történeti tények kívülről nem látható egymásba kapcsolódásának föltevését, mert ellenkező esetben a történés minden nagyobb változását csodaszerűnek kellene föltételeznünk s ezzel természetesen túllépnők a tudomány kereteit. Ha azonban az egyes történeti korokat külön-külön és nem mint egyetlen folyamat egymásra következő részeit vesszük vizsgálat alá, a genetikus és leíró módszer szinte kizárólagos használata nem lesz elegendő. Ha nem elégszünk meg azzal, hogy történeti ismereteink végül is egyes apró, izolált események semmitmondó leírására szorítkozzanak, ha az egyes korok egész szellemébe akarunk behatolni, akkor, mialatt megállapítjuk, hogy milyen összefüggő apró tények, személyi befolyások stb. alapján jött létre az illető korszak, lépten-nyomon értékelünk kell. Minthogy azonban értékelni csakis akkor lehet, ha általánosabb érvényű tételekből indulunk ki, a történettudomány ebben a vonatkozásában nem csupán a történeti tények egyszerű leírása, hanem összefüggések közvetlen és állandó keresésére szorul.

A népléktan tudományának anyagát a genetikus módszer mellett véve számba — amint ezt Lazarus, Steinthal és Wundt tették — méltán úgy tűnik fel az egész anyag, mint a történettudományok bizonyos függeléke. A történeti hiedelmeket, szokásokat, fantasztikus elképzeléseket a genetikus módszer vezetése mellett csakis bizonyos önkénnyel lehet elszakítani a történés nagy birodalmából. Valamely tudománynak, ha a genetikus módszert vezetőképp alkalmazza, leíró s legfeljebb bizonyos vonatkozásaiban értékelő tudománynak kell lennie. Ekkor azonban az egyes történettudományok a népléktan tudományinak nagyrészt bizonyos joggal tartatják vissza, minthogy ők ugyanazon módszerrel, de jóval határozottabb leíró tendenciák mellett foglalkoznak a népléktan magának követelt problémáival. Azok az eredmények is, amiket a népléktan előkelő kutatói, főként Wundt értek el, mondjuk például Wundt azon megállapítása, hogy az emberiség fokozatosan átmegy a totemisztikus, a hősi és a humanisztikus korszakon joggal úgy tűnnek fel, mint amelyek inkább az általános kultúrtörténet vagy a primitív lelki élet kutatásával és fejlődésével is foglalkozó tudomány, az ethnológia, sőt a fejlődés-pszichológia körébe vágnak.

Teljesen más helyzet áll elő, ha a népléktant nem történeti, vagyis nem elsősorban genetikus és leíró módszerrel élő tudománynak vesszük, amely legfeljebb kiegészítésképp vagy speciális esetekben él az értékeléssel, hanem ehelyett általános természetű, minden más tudományt megelőző propaedeutikus tudománynak tekintjük, amely természeténél fogva elsősorban magyaráz és csupán másodsorban értékel és leír. A népléktan tulajdonképeni tárgya ekkor azoknak a szerkezeti formáknak kutatása, leírása, más tudományok végső tételeihez való irányítása, de

főképp általánosítása és magyarázata lesz, amelyek meglétét a néplélektan rendelkezésére álló anyagban lépten-nyomon tapasztalhatjuk. Minthogy azonban a néplélektan eddigi kutatói a genetikus, az inkább csak leíró módszer természetes következményeként ezeknek az egyszerű szerkezeti formáknak a néplélektan anyagában való meglétére nem fordítottak kellő gondot, az ilyen adatok megfelelő kidomborítását magunknak kell elvégeznünk.

Ilyen formációk létét gyaníthatjuk többek között abban, hogy az ausztráliai primitív törzsek szigorúan törvényszerűen 2, az ekként elválók újra 2, ezek újra 2, vérségi (házassági tilalmat magába záró) félre tagolódnak, úgy, hogy az ekként előálló törzsfrakciók száma vagy 2, vagy 4, vagy 8, vagy ritkábban 16. Vizsgálunk kell, hogy mi ennek a szigorú törvényszerűségnek az oka, speciális (például helyi) okai vannak-e, vagy pedig általánosak, amely utóbbi esetben az ausztráliai primitív törzsek vérségi felei csupán az általános törvényszerűség egyik megnyilvánulása. Ha azután a néplélektan rendelkezésére álló óriási anyagban tovább kutatunk, azt találjuk, hogy a ketté- és újra kettéoszlás előfordulása a primitív törzseknél egyenesen me g s z á m l á l h a t l a n .¹

¹ Így az ausztráliai törzsek házassági tilalmat magába záró kettőződésai eredetileg nem csupán a társadalmi szokások, erkölcsök körére terjedtek ki, hanem alaptörvénye lehetett az egyes törzsek egymástól való elkülönződéseinek. Egyik Darling-parti monda szerint eleinte 2 osztálya volt az illető törzseknek, azután mindkettő kettéoszlott s így lett 4. (E. M. Curr: *The Australian Race* 1886. II. 165.) Az eredeti kettős oszlásra mutat, hogy a wotjobaluk és az aranda mondákban állandóan 2 hős (vagyisős) szerepel. (A. W. Howitt: *The Native Tribes of South East Australia* 1904. 485 és Strehlow und Leonhardi: *Die Aranda und Loritja-Stamme in Zentral-Australia* [Veröffentlichungen aus dem städtischen Völker-Museum Frankfurt am Main] I. 1907. — 28, 45, 48, 49, 50, 59, 73, 81, 86, 98, 100) s azonkívül több ausztráliai mondakörben 2 herosról van szó, akik a férfiváavatás szertartásait megállapítják (A. W. Howitt i. m. 476). Ide vág az is, hogy az arandáknál és a loritjáknál az egyes totemisztikus nemzetségek rítusaiban igen gyakran 2 ember a szereplő, vagy pedig 2 idősebb és több ifjabb (Strehlow u. Leonhardi i. m. III. 1910. — 72, 75, 80, 84, 94, 96, 98, 100, 102, 104, 107, 109, 111, 117, 122, 127, 129 és III. 2. 1921. — 1, 8, 13, 15, 21, 23, 33, 37, 40, 41, 45, 48, 52, 54, 56). Délamerika mondáit is általában jellemzi a két testvérheros, így van pl. az igen primitív bakairik teremtési mondájában. (K. v. den Steinen: *Unter den Naturvölkern Zentral-Brasiliens* 1894. Magy. átd. 232.) Északamerika fejlettebb kultúrájában azután tisztán látjuk az eredeti kettéoszlás továbbfejlődését a négyfeléoszlás felé. A creek egyik mondája szerint 4 nőtől erednek a creek s eredetileg 4 klánra oszlottak (D. G. Brinton: *The Myths of the New World* 1905. 95). Egy másik mondában a világ 4 tájkéről jön a 4 kulturheros (u. o. 95, 96). Algonkinok, dakoták és shuswapok mondáiban is 4 a kulturherosok száma (u. o. 94). Hogy a négyfeléoszlás mint kezd mindinkább uralkodóvá válni az eredeti kettéoszlás rovására, az közvetve látszik abból is, hogy az északamerikai rítusokba a 4-es az általános szent szám. Így a sioux mandanoknál az okipa ünnep 4 napig tart, 4 ember készíti elő a bűvös kunyhót, a kunyhó előtt 4 vízestömlő, a kunyhóban 4 bölény és 4 emberi koponya látható, a szertartást 4 pár táncolja, áldozatot is 4-et mutatnak be (Dorsey A. *Study of Siouan Cults* [B. E. Rep. XI.] 513). 4 napos ünnepeik vannak a chippewáknak, dakotáknak és creek-nek is (D. G. Brinton i. m.: 88, 89).

Ha ezekután a népléktan területe egységének elve alapján a népek történetében nyilvánuló szokásokat, hiedelmeket, hagyományokat stb. vesszük vizsgálat alá, úgy találjuk, hogy a 2-es szám teljesen hasonló vonatkozásokban fordul elő, mint a mai primitív népeknél tapasztaljuk.¹

Kutassunk még tovább a rendelkezésre álló anyagban. Arra a következtetésre kell ekkor jutnunk, hogy a két- és újra kétfelé oszlások formációi épügy előállhatnak az ember társadalmi, vagyis külső viszonyaiban, mint származhatnak a külső okoknak az emberi szellemre való hatásából (amikor például a törzsi ketté- vagy négyfelé oszlás ténye hathat a kultúrharcosok tisztelete révén valamely rítus gyakorlására) és végül előállhatnak az emberi szellem belső, teljesen hasonló impulzusai alapján. Azt tapasztaljuk ugyanis, hogy az emberi szellem a saját hatáskörében is épen olyan kettéosztásokat hoz létre, mint amilyenek az ember társaséletében, tőle többé-kevésbé függetlenül előállnak. Így osztja fel az ember a tájékoztató élelme adójához a napfelkelte és napnyugtához viszonyítva először 2, majd 4 és 8 felé is hasonlóképp a teret önmagához viszonyítva «előttem és mögöttem», «fent és lent», «jobb és bal» részekre.² Ugyanígy különíti el a jó és rossz hatalmokat, az Isten és a Sátán számtalan kettősségeit.³

A két és újra kétfelé oszlások tehát egyformán megvannak a nép-

¹ A görögöknél a herosok gyakran ketten vannak (Theseus és Peirithoos, Castor és Pollux). Igen gyakran kettő a nép feje, így Spártában két király van. Az Iliasban egy-egy népnek legtöbbször 2 vezére van, a krétaiaké Idomeneus és Meriones, a thesszaliaké Polipoites és Leonteus, ugyanígy két vezére van a kos-iaknak, az orchomenosiaknak, a phokisiaknak és az Ithone-belieknek (Vértesy J. ford. 1913. 42, 43, 45, 44, 38). A rómaiak is a város alapítását két testvértől származtatják. A legtisztább példákat azonban az egyiptomiak mutatják. Ott vannak mindenekelőtt Amon-Rá-nak, a világosság istenének a sötétség démonával való folytonos küzdelmei, továbbá Osiris és Seth kettőssége. Mindezekben valószínűleg össze vannak olvadva a törzsi kettéoszlás leginkább külső okokból eredő ténye (a téri elhelyezkedésnek, a fiatalság és öregség természetes ellentétei), a kellemes és kellemetlen, a jó és rossz megkülönböztetéseinek belső formációival. Rendkívül gyakran emlékeznek meg azután a holtak 4 istenéről (Kürt Sethe: Von Zahlen und Zahlworten bei den alten Ägyptern 1916. 31). Az ősi rítusokban is megtaláljuk a 2-es továbbosztódását a 4-esre, mert a túlnyomó szent szám ezekben épen a 4-es: «gyakori parancsai a varázslati szokásoknak, az istentiszteletnek és a halott-kultusznak, hogy 4-szer kell egy bizonyos mondást recitálni, 4-szer kell a templomban körülmenni és 4-szer kell istent dicsőíteni» (K. Sethe i. m. 32). A 4-es számmal szoros összefüggésben fordul elő a 8-as szám, mert gyakori az ilyen párhuzamos ki-fejezés az egyiptomi hagyományokban: 8 éjjel és 4 nap. A híres 8 isten sem más, mint 4 pár férfi és asszony, akik hasonló nevet is viselnek, pl. Amun és Amaunet. A 4-essel függ össze valószínűleg a szintén szent 16-os szám is. (L. mindezekre K. Sethe i. m. 33.)

² Hogy a két világtájjra való felosztás az ősi, annak a primitívektől eltekintve az Odyszeiában is nyoma van:

«Hű feleim, se Kelet, se Nyugat nincs tudva előttünk» (Kemenes [Kempff] J. ford. 153). A 8-as felosztás megvan ma is a kínaiaknál s ott van a szelek tornyán Athénben.

³ L. bővebben szerző: A számok jelentése és a gondolkodás alapformáinak

lélektan anyaga mindkét részében, vagyis úgy a külső, a társadalmi tények birodalmában, mint az emberi szellem speciálisabb területén. Minthogy ezeket a legtöbb esetben nem lehet egymásra maradék nélkül visszavezetni, olyan törvényszerűséggel állunk szemben, amely ismereteink alaptömegére nézve bizonyos mértékig általános természetű.

A ketté- és újra kettéoszlások törvényszerűségeinek kutatását azonban nem kell lezárunk a néplélektan sajátos területével. Amint előzőleg reámutattunk, a hagyományok, hiedelmek, szokások stb. anyagából specializálódnak el az egyes tudományok. A néplélektan anyagában talált két- és újra kétfelé oszlásoknak mint az általános anyag igen általános jelenségének megfelelő mértékig meg kell tehát lenniök az egyes tudományok területén is. Tényleg azt tapasztaljuk, hogy az egyes tudományokban határozottan mutatkoznak a ketté- és újra kettéoszlások jelenségei és pedig leginkább akkor, ha egy tudomány továbbfejlődik, mintegy természetes részekre oszlik, vagy ha egy általánosabb tudományból kiválik egy-egy új tudomány és önálló fejlődésre jut. Nyilván ilyen természetes kettéosztódáson ment keresztül a matematika, amikor már az ősidőkben aritmetikára és geometriára tagolódott. Hogy e két tudomány ugyanegy törzs sarjadzása, azt csakis a későbbi idők állapítják meg, újra összefoglalván a divergáló részeket. Az alkalmazott mennyiség-tani tudományok is bizonyos kettősségekben tűnnek fel, egymásmellett fejlődvén ki már igen régen az akusztika és a csillagászat, amelyek önálló fejlődési irányvéve, az akusztika mellett mint a fizika-tudomány másik ága — a közös törzs további kettéoszlásaként — tűnik fel Archimedes korában a mechanika.¹ A ketté- és újra kettéoszlás legtisztább formáit azonban a jogtudomány mutatja. Elég rámutatnunk az alanyi és tárgyi jog, majd az alanyi jognál a közjog és magánjog, utóbbinál a személy- és vagyonjog kettős, végül a vagyonjognál a dologi, kötelmi, örök és családjog már továbbfejlődött négyes elosztására!

A ketté- és újra kettéoszlás jelenségei ilyenképpen úgy a néplélektan sajátosabb területén, mint az egyes tudományokban a továbbfejlődéskor s legtisztábban az illető tudományok vagy a társadalmi viszonyok kezdetleges állapotában egyformán mutatkoznak. A tudományok közvetlen összefüggése alapján a néplélektan egyik további feladata lesz kutatni, vajjon mindezek a jelenségek lényegükben nem azonosak-e az élősejtet omlásának, vagy az igen primitív fejlettségű állatok szaporodásának (bimbózá) szintén a ketté- és újra kettéoszlás felé történő jelenségeivel? Ez esetekben ugyanis a széteső párok szintén a 2,4,8,16 formációit mutatják. A néplélektan feladata lesz kutatni azt is, hogy a filozófia tudományának a néplélektan terrénumához még közelálló részében a primitív dualisztikus felfogások nem rokon jelenségek-e a néplélektan vagy a többi tudományok hasonló primitív formációival?³

története. Budapest, 1917. 56 — 58. 1.—továbbá szerző «Az emberiség múltjáról és jövőjéről» c. cikkét: Társadalomtudomány 1. sz. 118—120.

¹ Lagrange: Mécanique analytique 2-rae ed. 1811. I. p. 23.

² A görög filozófia kezdetén például Anaximenes a levegő megritkulá-

A néplélektan tudománya az egyes formációk kutatása révén lesz a szorosabban vett filozófia tudományának propaedeutikája. A néplélektan anyagának tüzetesebb átkutatásakor ugyanis azt kell megállapítanunk, hogy a speciálisan 2-es, 4-es, 8-as formációk mellett teljesen más természetű és alakú formációk is feltűnnek és lehetségesek. Így például a ketté és újra kettéoszlások mellett gyakoriak a kettőségek összefoglalása amikor például a két ellentétes istenhatalmat kibékíti és összefoglalja egy fölénk tett harmadik, amely műveletből a hagyományokban oly gyakori istenhármaságok keletkeznek. Igen hasonló jelenségeket tapasztalhatunk az egyes tudományok területén is, amikor például az aritmetika és a geometria az idők folyamán összefoglaltatnak a matematika tudományában és ugyanígy az akusztika és a mechanika a fizika tudományában. Ezek a hármas formációk egészen más természetűek, mint a két- és újra kétfelé oszlások jelenségei és ha más tudományok területén is kutatunk rokon jelenségek után, leginkább ahhoz hasonlíthatók, amikor a sejtek oszlásában egy-egy sejt kiválik, illetve kitolul a sorból és mint fedősejt, illetve fedősejtek sokasága a többiek felett terül el és azokat nem engedi szétesni.

Szintén egészen más formációkat mutatnak a néplélektan sajátos területén az időben történő jelenségek, amelyek legtöbbszörre a kezdet, a középpont és a vég egymásutáni hármas formációját mutatják. Amerika primitív törzseinek túlnyomó része a nap felosztásában nem tűz ki mást, mint a Nap felkeltét, delelését, lementét és az éj közepét.¹ Ugyanilyen hármas felosztás van azonban a primitív rítusok igen nagy részében s a legtöbb rítus-szerű cselekvésnek 3 fázisban kell lejátszódnia, különben nincs megfelelő értéke és hatása. A történet és cselekvés hármas beosztása azután nyomon kíséri a kultúrtörténet összes hiedelmeit, mondáit, meséit, szokásait s az események, a szokások hármas beosztása elnyúlik egész napjainkig.²

sából és megsűrűsödéséből származtatja a dolgokat; a pithagoreusok a szám és a térfogalmakat a kontradiktórius kettősség viszonyába bontják szét (véges és végtelen, páros és páratlan stb.). Ott vannak azután Anaxagoras kettősségei (nagy és kicsiny, levegő és éter, fény és sötétség), amelyek Empedoklesnél általános természetűvé lesznek (szeretet és gyűlölet), de ugyanakkor tovább is oszlanak, mert Empedokles a mindenség négy gyökének a tüzet, a földet a levegőt és a vizet tartja, sőt ugyanó a földet 8 rész vegyítéséből származtatja.

A pithagoreusok felfogása hat az orvostudomány kezdetleges fejlődésére is és Alkmaion megállapítja az emberi testben a száraz és a nedves, a hideg és a meleg, a keserű és az édes ellentéteit. (V. ö. Hornyánszky Gy.: A görög felvilágosodás tudománya 54 l.) A filozófiában mutatkozó ketté- és újra kettéoszlásokkal párhuzamos, amikor később a hipokratesi könyvek az emberi testet vérből és nyálkából és két-féle epéből, tehát 4 részből összetettnek gondolják. (Hornyánszky i. m. 122.) Ez utóbbi felfogás hat azután a lélektanra, amikor szinte napjainkig szanguinikus, flegmatikus, kolerikus és melancholikus idegalkatokat különböztetünk meg.

¹ Houzeau: A csillagászat története 62. l.

² A további kutatásoknak kell eldöntenie, vajjon nem azonos törvényszerűségek nyilvánulnak-e meg abban, hogy még mai napig is a tudományok terén is számos ilyen hármas felosztásnak hódolunk s amikor Wundt a kultúrtörténet folyamatát számos más hármas fejlődésbeosztáshoz hasonlóan (Comte, Hegel, Vico stb.)

A néplélektani anyag tüzetes vizsgálatakor azonban okvetlenül szemünkbe kell tűnnie annak is, hogy az igen szabályos formációkban jelentkező néplélektani esetek mellett mily rendkívül sok a szabálytalan. Még ha feltételezzük is, hogy az eddig megállapítható szabályos formációkon kívül más formációk is vannak, hasonlóan talán az egyes ásványok kristályosodásához, amelyek 4, 5, 6 szögű és számos más alakzatokban kristályosodnak, mégis a szabályos formációk a néplélektan területén a teljesen vagy részlegesen szabálytalanokhoz képest mindenestre kevesebb számúak. A néplélektannak tehát már az eddig tapasztaltak alapján is arra az álláspontra kell helyezkednie a saját jelenségeit és az azokkal összefüggő egyes tudományokat illetőleg, hogy a különböző jelenségek sokszor szabályos formákban jelentkeznek, de ugyancsak sokszor szabálytalanok. A néplélektannak ez a szükségképeni álláspontja az összes jelenségeket magyarázni és rendezni törekvő filozófia tudományára, mint a néplélektanban és a többi tudományokban tapasztaltakat szemmel tartó ludományra nézve azt involválja, hogy a jelenségeket nem csupán a szabályosság, hanem a szabálytalanság szempontjából is vizsgálat alá vegye és magyarázza. Amennyiben tehát a filozófia a jelenségekben nyilvánuló szabályosságokat akarja szemlélni, nem azt kell vizsgálnia, melyek az összes szabályos formák, amelyekben a jelenségek megnyilvánulnak, hanem foglalkoznia kell avval, mi az oka, hogy a szabályos formák bizonyos mértékig érvényesülnek a jelenségekben, de azután nem. Azok a tudományok ugyanis, amelyek egyedül csak a szabályos formákkal foglalkoznak s amelyeket a logizmus hívei mai nap szinte teljesen a filozófia körébe vontak, a logika és a konkrét jelenségekre alkalmas formák tudománya, a tiszta matematika, csupán speciális tudományok, mert feladatukat nem az összes jelenségek felett állva, hanem azok közt válogatva, értékelve hajtják végre. Evvel szemben a filozófiának általános, minden értékelés feletti, az összes, úgy a szabályos, mint a szabálytalan jelenségeket fölülről lefelé látásban szemlélő tudománynak kell lennie, amelyben így sem a logikának, sem a matematika bizonyos részeinek egyáltalán nincs helye. A filozófiának a néplélektan útbaigazításai alapján két fő feladatának kell lennie. Az egyik, hogy megállapítsa, milyen lenne egy-egy jelenségkomplexum vagy egy-egy tudomány alkata, ha bizonyos többé-kevésbé szabálytalan körülmények, pl. az egyes tudományokban téves hiedelmek, szokások, önkényes feltevések stb. zavarólag nem hatnának. Ezen az úton talán megállapíthatók lesznek az egyes tudományok végleges alakjai és határai s az egyes tudományok

három részre osztja be, vagy hogy a csontok *fejlődésében* rendszeren a két végén és a közepén kezdődik meg a csontosodás, vájjon nem ugyanaz a fejlődési világtörvény érvényesül-e, ami a primitív embert a saját kis világának, a nap egyszeri lefutásának hármias beosztására készíti. A további kutatások útján lesz tisztázandó az is, hogy a fejlődési jelenségek miért tűnnek fel a leggyakoribb hármias osztatóságok mellett is elég gyakran az egymásután ritmikus ellentéteiben (amilyenek például a klasszikus és romantikus korok ellentétei, vagy Spencer föltételezett integrációja és (disszolúciója) s vájjon ezek eseteiben is nem egy más és szintén igen általános fejlődési formációról van szó.

belső felosztására és külső hatáira nézve nem leszünk olyan nagy bizonytalanságban. Ez azonban a filozófiának csakis egyik feladata lehet, amely csak a jelenségek szabályosságait, azaz törvényszerűségeit és azok viszonyait az előforduló szabálytalanságokhoz mérítheti ki. Amennyiben azután a filozófia az összes jelenségek végső magyarázatát akarja adni, akkor a népléktan eddigi kutatásai alapján, egybevetve azokat az egyes tudományok bizonyos primitív jelenségeivel és a más primitív tudomány-jelenségek máris valószínű rokonságaival, számbavévé továbbá az egyes tudományok nagy bizonytalanságát és a népléktan anyagával való közvetlen összefüggését, a következő lehetőségeket kell majd szem előtt tartania:

Ismereteink óriási tömegében egyformán tapasztalhatunk szabályosságokat és szabálytalanságokat. Maguk a szabályosságok igen különböző természetűek, de egymás között, sőt szabálytalanságokkal vegyest különböző rendszereket alkotnak, amelynek egyes tagjai előfordulhatnak úgy a külső, mint a belső világ területén. Ilyen összefüggő rendszer pl. a tudományok rendszere, amely azonban lehet, hogy maga is csak egyik része a számos más természetű rendszert és rendszertelenséget magába zárható világkomplexumnak. A tudományok a hozzájuk tartozó, egymásközt összefüggő, de az ismeret óriási tömegében néha szétszóródó, sokszor azonban egy helyre gyűlő vagy gyűjtött anyagaikkal úgy tekinthetők, mint a világkomplexum egyik megszervezettebb része. Az egyes tudományok igen gyakran speciális célokra szolgálnak, mintegy az ismeret vagy tudománykomplexum speciális szerveiként különülnek el. Azon az úton haladunk, hogy a külön tudományszervek még inkább specializálódnak. Jelenleg azonban még messze állunk mindtől s az egyes speciális tudományok belenyúlnak külön határok nélkül egy közös tartályba, amelyből állandóan táplálkoznak, átazonosítván ennek anyagát a maguk speciális céljaira. Természetesen e közös tudomány tartálynak sincsenek éles határai, de kontúrszerűleg mégis megvannak, mert különben az egyes tudományokat egyáltalán nem tudnók tőle megkülönböztetni. A speciális tudományok e közös tartálya maga sem szervezetlen s benne határozott összefüggések, törvényszerűségek vannak, amelyek sokban hasonlók a specializált tudományokban található törvényszerűségekhez, sőt azok első rokonságát s természetes alapjait képezik. Épen ezért az itt található összefüggések vagy azok összegyűjtései joggal követhetők szintén a tudomány nevet. Ami e tudomány elnevezését, a «népléktan» nevet illeti, az első pillanatra talán nem eléggé megfelelő. De vegyük számba, hogy hány tudomány neve fedi az alája gondolt anyagot, aminek a természetes oka az, hogy a legtöbb tudomány a történeti fejlődés során kapta az anyagának csak többé-kevésbé megfelelő nevét. Gondoljuk meg továbbá, hogy a nevet adó Wundt nem a megfelelő helyen zárta le a néplélek tudománya határait, amikor csak a primitív lelki életet határozta meg tárgyának, mert a kulturális továbbfejlődés jórésze, a kultúra hagyományai, szokásai stb. a néplélek közvetlen továbbfejlődésének el nem választható tartozékai. Maga Wundt is érezte ezt, mert néplélektani hármastörvényét a kulturális fejlődés folyamába messze

belenyúlólag határozta meg. Ha azután azt a viszonyt nézzük, amelyben az egyes tudományok és maga a néplélektan tudománya az összes jelenségeket megmagyarázni törekvő tudományhoz, a filozófiához jelenleg van, akkor azt kell megállapítanunk, hogy a «néplélektan» elnevezés nagyon is megfelelő. Amit mi a bennünk és körülöttünk lévő világról «tudunk», az még mindig olyan kevés a határozottan nem tudotthoz képest, hogy teljes joggal tekinthetjük magunkat a népi felfogásokból alig-hogy kinőtteknek s ennek megfelelően azt a tudományt, amely ismereteink primitív törvényszerűségeivel foglalkozik, joggal nevezhetjük a mi lelki berendezkedésünkhöz még annyira közelálló néplélek tudományának. Igaz, hogy a bizonytalan, népi ismeretekre határozottabb, speciálisabb tudást építettünk, sőt ott tartunk, hogy a speciális ismereteken túlhaladva, azokat megfelelőleg értékelve le tudunk nyúlni az eddig teljesen bizonytalannak látszó ismeretek tárházába és ezekben a rétegekben is törvényszerűségeket állapítunk meg, amelyek mind tudásunk épületét szilárdítják. Van reményünk arra, hogy a filozófia minden ismeretet összefoglalni törekvő tudománya végül is képes lesz ezt a törekvést valóra váltani s képet tud konstruálni egész világunkról, belefoglalva e képbe ismeretvilágunk törvényszerűségeit és törvényszerűtlenségeit egyaránt. De ne feledjük el, hogy mi tudásunknak, kultúránknak csak egypár rétegét tudtuk eddig megszilárdítani s ez a még ki nem hűlt egypár réteg lábunk alatt folyton beszakad s megnyílik előttünk a primitív élet törvényszerűtlenségekkel teli káosza. Ha azt akarjuk, hogy ismeretvilágunk egyszer mégis csak megszilárduljon s Bacon szavainak megfelelően félelem nélkül, de viszont ismereteink végső bizonytalanságait is ismerve, a kellő alázattal uralkodjunk a dolgokon: a hozzá való hitet mindenesetre felülről, de a hozzá való anyagot, folyton szaporítva ezzel biztos ismereteink rétegeit, alulról, a néplélektan anyagából és törvényszerűségeiből kell merítenünk!

Bibó István.